

3. Титаренко Т. М. Життєві домагання особистості у гендерному контексті / Т. М. Титаренко // Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2004. – Т. V. – Ч. 6. – С. 276-281.
4. Физиологические механизмы психических процессов. Обзорный курс / Сост. Ф. С. Абдрашитов, Э. Н. Хисамов и др. – Уфа : БГПУ, 2002. – 64 с.
5. Циба В. Т. Системна соціальна психологія: Навчальний посібник / В. Т. Циба. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 327 с.
6. Ялтонский В. М. Современные теоретические подходы к исследованию совладающего поведения: [Электронный ресурс] / В. М. Ялтонский // Медицинская психология в России: электрон. науч. журн. – 2010. – № 1. – Режим доступа к журн. : <http://medpsy.ru>

The article presents theoretical study anticipatory behavior strategies of the individual. Pointed out in parts of anticipatory behavior strategies in the individual life situation changes. The main approaches to the research problem as a socio-psychological phenomenon refined understanding of individual behavior strategies and psychological competence of the individual. Presented by the main group of laws that must be considered when forming a strategy of anticipatory behavior of the individual. Sources – 6.

Key words: personality, behavior, passing ahead strategy of behavior of personality, controlling, flexibility, psychological competence.

Отримано: 11.02.2012 р.

УДК 159.9

В.В.Вівчарюк

Психологічні особливості дитячо- батьківських взаємин та психопрофілактика їх порушень

У статті розглядається психологічна характеристика взаємин батьків та дітей підліткового віку в умовах міжособистісного конфлікту. Ситуативні передумови конфліктної поведінки підлітка пов'язані з особливостями самої конфліктної ситуації, що полягають у труднощах морального вибору, який характеризує боротьбу мотивів і виникає у

процесі спілкування та спонукає до прийняття рішення. Психопрофілактика конфліктів у взаєминах батьків і дітей підліткового віку полягає у використанні циклу тренінгових вправ, що, в свою чергу, сформувало регулятивні, емоційно-вольові якості; сприяє кращому розумінню себе та інших, формує усвідомлення життєвих перспектив, цілей та шляхи їх досягнення.

Ключові слова: конфлікт, спілкування, стосунки, сім'я, підлітковий вік, соціалізація, дуальні стосунки, мотив, психопрофілактика.

В статті розглядається психологічна характеристика взаимоотношень батьків і дітей підліткового віку, побудованих на міжособистісному конфлікті. Ситуативні передумови конфліктного поведіння підлітка пов'язані з особливостями самої конфліктної ситуації, які включаються в складності морального вибору, який характеризує боротьбу мотивів і виникає в процесі спілкування і спонукає до прийняття рішення. Психопрофілактика конфліктів у взаимоотношеннях батьків і дітей підліткового віку полягає в використанні циклу тренінгових вправ, що, в свою чергу, сформувало регулятивні, емоційно-вольові якості, сприяє кращому розумінню себе і інших, формує усвідомлення життєвих перспектив, цілей і шляхи їх досягнення.

Ключевые слова: конфликт, общение, отношения, семья, подростковый возраст, социализация, дуальные отношения, мотив, психопрофилактика.

Проблему досліджували багато відомих психологів і філософів, таких як С.М.Ємельянов, А.Я.Анцупов, І.Д.Ялом, та ін. Класична для психологічної науки в цілому, проблема взаємин батьків та дітей підліткового віку – вивчення їхньої структури і змісту, а також впливу на розвиток особистості дитини – здобуває нову актуальність у специфічних умовах сучасного життя. Процес взаємин батьків і дітей підліткового віку зазнає впливу свідомих і несвідомих інтенцій батьківської психіки, протиріччя між якими породжує конфлікт, що позначається на ставленні до дитини і взаємодія з нею виступає як засіб вираження конфлікту як такого, що є вигідним батьківській психіці.

Мета статті – подолати конфлікт через знаходження тієї міри самостійності підлітка, яка відповідала б його можливостям, суспільним вимогам до нього і дозволяла б дорослому впливати на нього; створити ще й пояснювальні моделі конфліктів: визначити рушійні сили, чинники та детермінанти конфліктів.

Результати теоретичного аналізу. Близькими за суттю є висновки Г. Кохута про задоволення батьками базових потреб дитини в процесі дитячо-батьківських взаємин, З. Фрейда – про

розвиток об'єктивної тривоги в дитячому віці, Д. В. Віннікота – про роль “холдингу” (емоційної підтримки) у взаєминах дітей і батьків.

Глибинна психологія у більшості напрямків, які складають цю парадигму, схильна розглядати процес розвитку психіки дитини й відносини з батьками, які опосередковують її, як ті, що засновані на динаміці несвідомих компонентів дитячої психіки. Батьки в цьому процесі розглядаються головним чином як об'єкт реалізації несвідомих потреб дитини. При цьому мало уваги приділяється тому, як нереалізовані і тому витиснуті в несвідоме мотиви і потреби батьків впливають на зміст відносин батьків до дитини і координують процес розвитку дитячої психіки. Тому зазначений підхід має бути доповнений з позиції, що враховує факт діяльнісного й, водночас, несвідомо мотивованого батьківського ставлення до дитини. Синтез зазначених підходів забезпечує можливість розгляду відносин дітей і батьків з погляду їхнього системного характеру.

Доцільність такої дослідницької позиції, яка б в однаковій мірі враховувала роль несвідомих психічних процесів і батьків, і дітей у розвитку психіки дитини, а також в організації системи взаємин батьків та дітей підліткового віку. Остання може і повинна розглядатися як соціалізуючий, тобто інтегруючий дитину в простір соціальних зв'язків і відносин, чинник. Позиція, що в однаковій мірі враховує зазначені аспекти, на наш погляд, дозволяє зрозуміти суть, зміст і форму міжпоколінних родинних трансмісій як внутрішнього змістовного зв'язку в системі взаємин батьків і дітей підліткового віку [9, с.57-58].

В основі становлення і розвитку системи взаємин лежить символічна референція, яка заміняє несвідому недиференційовану тотожність психіки дитини і батьків структурою й упорядкованістю об'єктних відносин. При цьому процес символуотворення і заснований на ньому акт символічної комунікації в системі дитячо-батьківських стосунків, інтегруючи тезу (свідомість) й антитезу (несвідоме) психічного життя, забезпечує можливість реалізації в процесі дитячо-батьківської взаємодії свідомих і несвідомих аспектів дитячої і батьківської психіки. У процесі реалізації зазначених аспектів здійснюється батьківський вплив на дитину, який визначає якість її психічного розвитку. Механізмом впливу є:

– конфлікт, що переживається одним з батьків, формує несвідому домінанту відповідних йому значень і сенсів;

– психіка дитини, будучи на рівні несвідомого пов'язаною із психікою батьків, сприймає зазначені домінанти (у процесі здійснення різних аспектів спільної діяльності дітей і батьків), її

засобами в дитини формується власна система значень і сенсів, багато в чому аналогічна батьківській. Це в остаточному підсумку приводить до формування проблем у взаєминах батьків та дітей підліткового віку й індивідуальних проблем, які переживаються дитиною [3, с.28].

В основу розроблення проблеми конфліктності у взаєминах батьків та дітей підліткового віку покладені такі положення:

– процес дитячо-батьківських взаємин доцільно розглядати як такий, що має системний характер. При цьому систему взаємин батьків і дітей можна уявити у вигляді трирівневої системи дуальних векторних зв'язків, що утворюють її підструктури;

– зазначені зв'язки у розглянутій системі такі, що будь-які зміни, опосередковані динамікою несвідомих психічних процесів суб'єктів стосунків, на одному із системних рівнів відображаються і на інших рівнях, і в цілому впливають на функціонування родинної системи. Цим пояснюється той факт, що значна кількість психічних процесів у поведінці батьків в прямій чи зворотній формі знаходить своє відображення в психіці дитини;

– формування і розвиток зв'язків в системі взаємин батьків та підлітків починається з розриву первинної тотожності дитини з батьками і встановлення з ними символічної референції. Отже, символізація у взаєминах є одним з найважливіших процесів, що визначають зміст взаємин батьків та дітей-підлітків;

– процес символоутворення і символічна референція в системі дитячо-батьківської взаємодії здійснюється на рівні концепту, а не простого номінативу. Внаслідок цього структура взаємин, в які дитина включається на визначеному етапі свого психічного розвитку, є первинною і саме на ній вибудовується структура досліджуваних взаємин;

– важливим результатом розвитку системи дитячо-батьківської взаємодії є формування імагінативного простору взаємин батьків та дітей підліткового віку. Саме в цій галузі первинна недиференційована тотожність підлітка і батьків змінюється ідентифікацією з образом (дзеркальним, нарцисичним, едиповим);

– передача сенсів від батьків до дітей визначається як міжпоколінні родинні трансмісії у взаєминах. Суть зазначеного процесу така. Якщо акт утворення сенсу (на батьківському рівні) припускає включення у систему значень і їхніх домінант дитини як об'єкта фрустрованих бажань і потреб, то формування аналогічної структури в дитини буде визначено інтенціями, заданими батьківським несвідомим. У силу цього різноманітні за формами і проявами проблеми і конфлікти батьків стають проблемою, яку

переживає дитина. Індивідуальність дитини, що формується в таких умовах, часто має батьківські риси і батьківські вади [1, с.205];

– несвідомі інтенції ставлення до дитини, зумовлені проблемою, що переживають батьки, в сукупності формують фонові умови розвитку індивідуальності дитини. В свою чергу, підліток у стосунках з батьками формує власну систему значень і сенсів за зразком та подобою батьківської, тобто концептуалізує (усвідомлює) батьківський досвід у взаємодії з реальністю.

Отже, сім'я є унікальною опорою суспільства. Вона відновлює духовні і фізичні сили людини, заряджає її енергією для активної участі в суспільному житті. В ній відбувається не тільки фізичне народження людини, але і первинна соціалізація і виховання, духовне дозрівання особистості.

Особливо актуальним це є для підлітків, адже саме в підлітковому віці, коли найінтенсивніше відбувається розвиток самосвідомості, батьківське ставлення набуває вирішального значення для становлення і закріплення образу "Я". Цей образ і ставлення до себе формується під впливом того образу, що склався у батьків [5, с. 112].

Спілкування батьків з дитиною зумовлюється установками щодо неї, які відображають особливості сприймання та розуміння дитини. Від того, як батьки сприймають і розуміють підлітка, його потреби, інтереси, психологічні стани та переживання, і взаємодіють з ним, залежить сприймання і оцінка підлітком себе, формування позитивного чи негативного образу "Я", прийняття чи неприйняття своєї особистості. Батьківські установки щодо дітей впливають на усвідомлення ними мотивів своєї поведінки і діяльності, формування цінностей та ідеалів, вироблення оцінок і самооцінок, за якими діти оцінюють себе і людей, що їх оточують. Усе це позначається на соціальній адаптації дітей [10, с.28].

Усунення наслідків конфлікту, який уже відбувся, потребує від нас значної кількості сил та енергії. Водночас, чим раніше виявлена ситуація суперечності у взаєминах батьків та підлітків, тим менше зусиль потрібно докласти для її усунення, тим легше знайти конструктивні шляхи її вирішення. А тому спеціалісти, які працюють із конфліктами, вважають найефективнішим засобом запобігання конфліктам їхню профілактику.

Завчасне виявлення соціальних суперечностей, які можуть призвести до конфлікту, здійснюється за допомогою прогнозування. А. Анцупов та А. Шипілов зазначають, що прогнозування конфліктів полягає в обґрунтованому передбаченні їхнього

можливого виникнення або розвитку в майбутньому. Деякі конфліктологи вважають прогнозування конфліктів передумовою їхнього попередження [1, с.284].

Важливим способом керування конфліктами є їхня психо-профілактика. Сьогодні немає чіткого розмежування понять “профілактика конфліктів” та “попередження конфліктів” і ці поняття доволі часто вживають як синоніми. Однак “профілактика конфліктів” – це ширше поняття, а попередження конфліктів є головним у психопрофілактиці.

Профілактика конфліктів – це така організація життєдіяльності суб’єктів соціальної взаємодії, яка спрямована на недопущення конфлікту або на мінімізацію ймовірності його виникнення.

Профілактика конфліктів є не менш важливою, ніж уміння конструктивно їх вирішувати. За умови ефективної профілактики можна уникнути навіть найменших негативних наслідків, які можуть виникнути внаслідок конфлікту, який був вирішений конструктивно [1, с.284].

Попередження конфліктів можуть здійснювати як самі суб’єкти соціальної взаємодії, так і спеціально підготовлені фахівці. А. Анцупов та А. Шипілов виділили чотири напрями, за якими потрібно проводити роботу з попередження конфліктів у взаєминах батьків та підлітків:

- створення об’єктивних умов, які перешкоджають виникненню та деструктивному розвитку передконфліктних ситуацій;
- оптимізація організаційно-управлінських умов створення та функціонування сім’ї;
- усунення соціально-психологічних чинників виникнення конфліктів;
- блокування особистісних чинників виникнення конфліктів.

Здебільшого профілактику конфліктів треба здійснювати одночасно за всіма зазначеними напрямами [2, с.396].

До об’єктивних умов запобігання конфліктам в сім’ї належать:

- створення сприятливих умов для життєдіяльності: матеріальна забезпеченість, умови роботи дорослих членів сім’ї та умови навчання дітей, можливості для самореалізації у професійній діяльності, взаємини у трудовому колективі; здоров’я, стосунки в сім’ї, наявність вільного часу для повноцінного відпочинку і т. ін. Людина, яка має проблеми у якійсь із зазначених сфер, буде більш конфліктною, порівняно з тією, в якій таких проблем немає;
- справедливий і гласний розподіл матеріальних благ у сімейних взаєминах: типовою об’єктивною причиною виникнення конфлікту

є дефіцит матеріальних благ та їхній несправедливий розподіл. Несправедливий розподіл духовних благ (нагороди, заохочення) причиною виникнення конфлікту буває рідше;

– заспокійливе матеріальне середовище, яке оточує людину: зручне планування житлових та робочих приміщень, оптимальні характеристики повітряного середовища, освітленості, електромагнітних та інших полів, кольорова гама приміщень, кімнатні рослини, акваріуми, обладнання кімнат відпочинку, відсутність дратівливих шумів і т. ін. Загалом можна сказати, що все матеріальне середовище, яке оточує людину, має вплив на стан її організму та психіку, а відтак воно, хоча й опосередковано, може впливати і на конфліктність особистості.

Соціально-психологічні умови профілактики конфліктів пов'язані з дотриманням основних суб'єктивно-об'єктивних закономірностей соціальної взаємодії.

А. Анцупов та А. Шипілов зазначають, що соціальна взаємодія має несуперечливий характер тоді, коли вона є збалансованою. Вони виділили п'ять балансів, при порушенні яких може виникнути конфлікт між батьками та дітьми підліткового віку.

- Баланс ролей.
- Баланс взаємозалежності у рішеннях та діях.
- Баланс взаємних послуг.
- Баланс збитків.
- Баланс самооцінки та зовнішньої оцінки.
- Баланс відповідальності виділяє Дж. Г. Скотт.

На її думку, потенційно конфліктною є ситуація, у якій одна із сторін бере на себе занадто велику або занадто малу відповідальність. У першому випадку індивід, який взяв на себе завелику відповідальність, може відчувати перевантаження, втому через необхідність виконувати додаткову роботу та відсутність підтримки. Якщо ж відповідальність занадто мала, може відчувати зменшення своєї значущості, залежність від інших та втрату індивідуальності. В обох випадках можуть виникнути почуття образи та роздратованості, які лежать в основі конфлікту. Навіть, якщо учасники ситуації їх не усвідомлюють, вони можуть виявлятися у поведінці партнерів у формі напруженості, підозрливості, роздратованості. А тому ще однією умовою профілактики конфліктів є справедливий розподіл відповідальності [6, с.472].

Також слід мати на увазі, що з метою профілактики та більш конструктивного розв'язання конфліктів доцільним є проведення просвітницької роботи, спрямованої на поширення, популяризацію конфліктологічних знань, формування конфліктологічної та

конфліктної компетентності, а також на підвищення загальної комунікативної культури.

Проте психолог мусить володіти знаннями не лише того, що потрібно робити, а й того, як це робити. На це питання можна відповісти, ознайомившись із технологіями попередження конфліктів.

Технологія попередження конфліктів – це сукупність знань про способи, засоби, прийоми впливу на передконфліктну ситуацію, а також послідовність дій опонентів і третіх осіб, у результаті яких вирішується суперечність.

Попередження конфліктів може здійснюватися різними способами та засобами, оскільки самі конфлікти є дуже різноманітними, несхожими. Найефективніше – попереджати причини їхнього виникнення.

Попередження конфлікту може бути:

– частковим – коли відбувається нівелювання дії однієї з причин окремого конфлікту або обмеження її негативного впливу на проблемну ситуацію, яка склалася;

– повним – коли відбувається нейтралізація усіх чинників, які лежать в основі конкретного конфлікту [5, с.197].

А.Г. Большаков та М.Ю. Несмелова виділяють два рівні діяльності, спрямованої на попередження конфліктів:

- загальносоціальний;
- психологічний.

Попередження конфліктів на першому рівні передбачає виявлення та усунення суттєвих економічних, соціальних, політичних чинників, які дезорганізують соціальне життя. З метою попередження негативних соціальних явищ потрібно послідовно проводити економічну, соціальну та культурну політику в інтересах усіх верств населення, зміцнювати законність та правопорядок, підвищувати культурний рівень суспільства.

Ефективними формами попередження конфліктів, на думку цих авторів, є:

– інституціоналізація;

– прийняття нормативних механізмів, які регулюють конфлікт за допомогою правових, релігійних, моральних, політичних та інших норм.

Психологічний рівень попередження конфліктів передбачає вплив на суб'єктивні чинники і здійснюється за допомогою психотерапії, психологічного консультування та соціально-психологічного тренінгу.

А. Анцупов та А. Шипілов вважають, що вплив на проблемну ситуацію можна здійснювати за двома напрямками:

- батьки можуть впливати на власну поведінку;
- батьки можуть впливати на психіку та поведінку підлітка.

Перший із зазначених напрямів реалізується шляхом застосування таких способів та прийомів:

- вміння визначити, що спілкування стало передконфліктним, та “повернутися” з передконфліктної ситуації до нормальної взаємодії, а не піти на конфлікт.

Ознаки загострення суперечки: міміка, почервоніння обличчя, жести, зміст, темп і тембр мовлення. Прийоми залагодження:

- сказати, що у чомусь праві ви, а у чомусь – ваш опонент (переважно так воно і є);
- перевести проблему на жарт;
- перевести розмову на іншу тему;
- поступитися, якщо проблема не дуже важлива, а словесна поступка не зобов’язує до дій щодо її реалізації;
- сказати, що не встигли розібратися у проблемі і попросити перенести обговорення на деякий час.
- уміння розуміти дитину по взаємодії і не йти на конфлікт, не маючи впевненості в тому, що підліток правильно розуміє мотиви батьків;
- терпимість до інших думок: потрібно поєднувати твердість щодо проблеми та м’якість щодо дитини;
- турбота батьків про зниження своєї відносно стійкої тривожності та агресивності; знижувати власну тривожність та агресивність можна за допомогою аутогенного тренування, фізичних вправ, організації повноцінного відпочинку, підтримання сприятливого соціально-психологічного клімату в сім’ї, на роботі і т. ін.
- керувати своїм актуальним психологічним станом, уникати передконфліктних ситуацій при перевтомі або надмірному збудженні;
- у спілкуванні з підлітками треба бути внутрішньо готовим до розв’язання виниклих проблем шляхом співпраці, компромісу, уникання або поступок: соціальні суперечності не обов’язково вирішувати шляхом конфліктів;
- під час спілкування з дитиною потрібно хоча б зрідка усміхатися.
- не треба очікувати від дитини занадто багато; негативні емоції часто виникають внаслідок помітного та значущого незбігу реального розвитку подій з очікуванням.
- спілкуватися з підлітком, виявляючи щире зацікавлення у житті дитини, прагнути зрозуміти її точку зору та проблеми;

- конфліктостійкість – здатність людини зберігати конструктивні способи взаємодії з оточенням всупереч впливу конфліктогенних чинників.
- не забувати про почуття гумору.

Способи та прийоми впливу на поведінку підлітка:

– не вимагати від дитини неможливого, враховувати той факт, що їхні здібності до виконання різних видів діяльності різняться;

– не прагнути швидко, радикально, шляхом прямого впливу перевиховати підлітка. Доцільно, зробивши дитині щирий та заслужений комплімент, делікатно вказати їй на недолік, підкресливши, що з таким недоліком можна жити, але без нього дитина стала б ще кращою. Тобто сформуванню у підлітка прагнення самому виправити недолік, який заважає йому, а не батькам;

– у процесі спілкування важливо оцінювати актуальний психологічний стан дитини підліткового віку та уникати обговорення гострих проблем за умови високої імовірності агресивної реакції з боку підлітка;

– адекватній оцінці актуального психологічного стану дитини по спілкуванню сприяє знання законів невербальної передачі інформації за допомогою міміки, жестів, пози, рухів;

– ефективний спосіб попередження конфліктів – своєчасна інформація оточення про порушення інтересів батьків;

– стосовно захисту власних інтересів батьків можна займати достатньо тверду позицію і відстоювати їх наполегливо, а стосовно підлітка, його особистості доцільно зайняти по можливості м'яку позицію;

– у процесі обговорення проблеми важливо не перебивати дитину, дати їй змогу висловитися;

– бажано завчасно інформувати підлітків про рішення батьків, які зачіпають їхні інтереси;

– з метою попередження конфліктів важливо не розширювати сфери протидії з підлітком, не збільшувати кількості обговорюваних проблем, не критикувати особистісні якості дитини. Якщо потрібно вирішити кілька проблем, доцільно починати з найпростішої і поступово переходити до складніших;

– не заганяти опонента в “глухий кут”: якщо людина поставлена у безвихідне становище, принижена та зневажена, вона легко йде на гострі конфлікти, щоб зберегти свою честь і гідність;

– по можливості встановити неформальний особистісний контакт з підлітком;

– під час спілкування бажано уникати крайніх, жорстких, категоричних за формою оцінок будь-яких аспектів обговорюваних проблем, а особливо позиції та особистості дитини-підлітка.

Часто міжособистісні конфлікти в сім'ї виникають через критику батьків. Для того, щоб вона була неконфліктогенною та конструктивною, потрібно знати правила критики та вміти без образ сприймати критику на свою адресу.

Отже, основною причиною міжособистісних конфліктів за участю підлітка є суперечність між ставленням дорослого до підлітка як до дитини і уявленням підлітка про міру власної дорослості. Протест дитини виникає у формі неслухняності, грубості, впертості, агресивності. Ці ж прояви були присутні й у попередніх вікових кризах. Проте у підлітковому віці вони мають особливо яскравий, глибокий характер, оскільки можливості підлітка в діяльності й поведінці розширюються. При неадекватному реагуванні дорослих на конфлікт з підлітком він стає відчуженим, безконтрольним, некерованим, відмовляється від спілкування [7, с. 372].

Висновки та рекомендації. Отже, сім'я є унікальною опорою суспільства. Вона відновлює духовні і фізичні сили людини, заряджає її енергією для активної участі в суспільному житті. В ній відбувається не тільки фізичне народження людини, але і первинна соціалізація і виховання, духовне дозрівання особистості.

Особливо актуальним це є для підлітків, адже саме в підлітковому віці, коли найінтенсивніше відбувається розвиток самосвідомості, батьківське ставлення набуває вирішального значення для становлення і закріплення образу "Я". Цей образ і ставлення до себе формується під впливом того образу, що склався у батьків.

Структура конфліктної ситуації складається з внутрішньої і зовнішньої позицій учасників, їх взаємодій і об'єкта конфлікту. У внутрішній позиції учасників можна виділити цілі, інтереси і мотиви учасників. Зовнішня позиція виявляється в мовній поведінці конфліктуючих, вона відображається в їх думках, точках зору, побажаннях. Конфліктні взаємини батьків з підлітком можуть змінитися в кращий бік, якщо батьки будуть орієнтуватися не на його зовнішнє поведіння, а на внутрішню позицію, тобто зможуть зрозуміти його цілі, інтереси і мотиви.

Враховуючи, що динаміка конфлікту складається з трьох основних стадій: наростання, реалізація та загасання. Один з ефективних способів "блокування" конфлікту – переведення її з площини комунікативних взаємодій у площину предметно-діяльну (прибирання своєї кімнати, прибирання снігу). Тоді негативна енергія буде витрачена і не викличе конфлікту.

Подолання конфлікту лежить через знаходження тієї міри самостійності підлітка, яка відповідала б його можливостям, суспільним вимогам до нього і дозволяла б дорослому впливати на

нього. Рекомендується організація змістовної співпраці дорослого і підлітка з властивими для неї взаєморозумінням, взаємоповагою, взаємодопомогою.

Список використаних джерел

1. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии 3-е изд., перераб. и доп. /С.М.Емельянов. – СПб.: Питер, 2009. – 384 с.
2. Анцупов А.Я. Конфликтология: учебник для вузов / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов – 4-е изд. исп. и доп. – М.: Эксмо, 2009. – 512 с.
3. Постовий В. та ін. М. Гармонія і дисгармонія стосунків батьків та дітей у сучасній родині / Т.Кравченко, А.Ноур, М.Міщенко // Рідна шк. – 2001. – № 7. – С. 33-35.
4. Долинська Л.В. Психологія конфлікту: Навч. посібн. /Л.В.Долинська, Л.П.Матяш-Заяц. – К.: Каравела, 2010. – 304 с.
5. Бакли Р. Теория и практика тренинга /Р.Бакли, Дж.Кэйпл. – СПб.: Питер, 2002. – 352 с.
6. Гольдштейн А. Тренинг умінь спілкування: як допомогти проблемним підліткам /А.Гольдштейн, В.Хомік; пер. з англ. В. Хоміка. – К.: Либідь, 2003. – 520 с.
7. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. /Т.В.Дуткевич.– К.: Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
8. Орбан-Лембрик Л.Е.Залежність поведінки особистості від впливу проблемного соціуму /Л.Е.Орбан-Лембрик// Психологія і суспільство. – № 1 (15). – 2004.– С. 71.
9. Шевчук Д.А. Конфликты избегать или форсировать? Все о конфликтных ситуациях на работе, в бизнесе и личной жизни/ Д.А.Шевчук. – М.: Гросс-Медиа: РОСБУХ, 2009. – 440 с.
10. Ялом И. Д. Теория и практика групповой психотерапии / И.Д.Ялом. – СПб.: Питер, 2000. – 640 с.

In the article psychological description of mutual relations of parents and children of teens of built is examined on an interpersonality conflict. Situation pre-conditions of conflict behavior of teenager are related to the features of conflict situation, that consist in difficulties of moral choice that characterizes the fight of reasons and arises up in the process of communication and induces a decision to the acceptance. Psychological prophylaxis of conflicts in the mutual relations of parents and children of teens consists in the use of cycle of exercises, that formed regulatory, emotionally-volitional internals in turn; assists the best understanding itself et al, forms realization of vital prospects, aims and ways of their achievement.

Key words: conflict, communication, relationships, family, adolescence, socialization, dual relationship, motive, psychological prophylaxis.

Отримано: 17.02.2012 р.